

مقدمه

تلمیح یکی از آرایه‌های بدیع معنوی و دارای دو ژرف ساخت تشبیه و تناسب است. (شمیسا، ۹۰: ۱۳۷۳) و در اصطلاح علم بدیع عبارت است از «اشاره تصریحی یا تلویحی کوتاه به شخص، مکان یا رویداد، یا یک اثر ادبی دیگر» (حسینی، ۱۳۷۵: ۶۰) و یا اشاره به آیه، حدیث، و شعر در ضمن کلام است به گونه‌ای که بدون فهم و کسب اطلاع کافی در مورد آن معنای کامل و صحیح نثر یا شعر فهمیده نشود.

تلمیح از آنجا که باعث ایجاد موسیقی معنوی در شعر می‌شود، از آرایه‌های مهم بدیعی به‌شمار می‌آید و از همان دوره‌های آغازین شعر فارسی مورد توجه بوده است. در سده‌های آغازین تا قرن ششم یعنی در سبک خراسانی بیشتر تلمیحات اساطیر ایرانی در شعر شاعران به‌کار می‌رفت و از قرن ششم به بعد یعنی در سبک عراقی تلمیحات مذهبی و اسلامی و اشاره به آیات و احادیث جای تلمیحات اساطیری را گرفت که بهترین نمود آن را در اشعار مولانا می‌توان مشاهده کرد. (فرهنگ تلمیحات، ۱۳۷۳: ۲۰)

تفاوت تلمیحات شعر نو با تلمیحات شعر سنتی

به‌طور کلی، تلمیح در شعر قدیم بیشتر در حوزه تلمیحات مذهبی (تلمیح به آیات قرآن و احادیث) و تلمیحات داستانی (اساطیری، عاشقانه) بوده است. «اما تلمیح در شعر نو داستان نوی دارد؛ زمینه تلمیحات سنتی بسیار محدود می‌شود، مخصوصاً تلمیحات اسلامی، و از تلمیحات ایرانی جز به اسامی معروف از قبیل آرش، اسفندیار، سیاوش و شیرین و زرتشت اشاره نمی‌شود اما تلمیحات جدیدی از ایران باستان وارد شعر می‌شود.» (همان: ۲۳)

تلمیحات شعر نو دارای خصوصیات و ویژگی‌هایی است که آن را از تلمیحات شعر سنتی متمایز می‌سازد؛ از جمله:

تلمیح در شعر نو

کارشناس ارشد زبان و ادب و دبیر انجمنیات بيجار
یوسف قدیمی

چکیده
در این پژوهش به بررسی آرایه تلمیح و ویژگی‌ها و انواع آن در شعر نو با رجوع به شعر سنتی از شاعران نوپرداز (نیمه دوم و سوم سدهای ۱۳۰۰، اخوان شاملو، شفیعی) می‌پردازیم.
کلیدواژه‌ها: آرایه تلمیح، تلمیحات عاشقانه، اساطیری، ملی، جهانی

با توجه به توضیحاتی که در مورد خصوصیات تلمیح هر یک از شاعران بیان شد، می‌توان تلمیح را به دو دسته ملی و جهانی طبقه‌بندی کرد.

اساطیر ایرانی را در تلمیحات وی می‌بینیم. تلمیحات در اشعار اخوان برخلاف اشعار شفيعی و شاملو، بیشتر ایرانی و مربوط به فرهنگ و مذهب ملی ماست. تلمیح به زرتشت و دین زرتشتی بیشترین بسامد را در اشعار وی داشته است. (محمدی، ۱۳۷۴: ۳۴)

با توجه به توضیحاتی که در مورد خصوصیات تلمیح هر یک از شاعران بیان شد، می‌توان تلمیح را به دو دسته ملی و جهانی طبقه‌بندی کرد. (محمدی، ۱۳۷۴: ۲۷)

الف: تلمیحات ملی: به تلمیحاتی گفته می‌شود که به تاریخ، فرهنگ و مشاهیر... ایرانی و اسلامی اشاره دارند: مانند اینکه آن که تو دانی نمرده است / هر کس به یادش آید، گوید: /

دو سال رفت و لیک ارانی نمرده است. (نیما، ۱۳۷۵: ۳۰۵)
- ارانی: «دکتر تقی ارانی رهبر گروهی معروف به گروه پنجاه‌وسه نفر است... او در ۱۴ بهمن ماه ۱۳۱۸ در زندان جان سپرد.» (محمدی، ذیل ارانی: ۱۳۷۴)

و آخرین وصیتش این است/ که در ازای ششصدوهفتادوهشت سکه، حضرت استاد ابراهام صهبا/ مرثیه‌ای به قافیه کشک به رئای حیاتش رقم زند. (فروغ، ۱۳۷۸: ۳۴۵)

- ابراهام صهبا «تعبیر طنزآمیز نام ابراهیم صهبا شاعر معاصر است. وی بیشتر به نوشتن شعرهای طنزآمیز و فکاهی معروف است.» (محمدی، ذیل ابراهام صهبا: ۱۳۷۴)
حجرالاسود من روشنی باغچه است. (هشت کتاب: ۲۷۳)

ولی هنوز سواری است پشت باره شهر/ که وزن خواب خوش **فتح قادسیه** / به دوش پلک‌تر اوست. (همان: ۳۲۲)

مانند **آرش** که جان را / در تیر هشت و رها کرد/ این لحظه‌ها بی‌قرارم / تا جان خود در سرودی گذارم. (هزاره دوم: ۳۷۱)

این گلیم تیره‌بختی‌هاست/ خیس خون داغ **سهراب** و **سیاوش‌ها** / روکش تابوت **تختی‌هاست**. (در حیاط کوچک پاییز، ۶۸)

ب: تلمیحات جهانی: به سرگذشت اقوام و سرزمین‌ها و اشخاص غیرایرانی و اسلامی اشاره دارد و بیشتر در آثار شاملو و شفيعی و تا حدودی سپهری به کار رفته است: گرچه میرد آن که افشانند به خاکی تخم- می‌گوید **کلاف** کودکان نوحاسته خرمش را گرد آوردند/ تا از آن گردند بهره‌ور... (نیما، ۱۳۷۵: ۳۰۶)

- کلاف: شاعر انگلیسی است. حیات ضربه آرامی است/ به تخته سنگ **مگار**. (هشت کتاب:

۳۲۳

- مگار: نام یکی از شهرهای یونان است «به روایت اساطیر یونانی در شهر مگار تخته‌سنگی است که چون با ریزه‌سنگی بدان ضربه وارد آوریم، نوایی شنیده می‌شود و این به سبب آن است که یک بار آپولون چنگ خود را روی این تخته سنگ نهاد.» (محمدی، ذیل مگار، ۱۳۷۴)

به آنجایی که می‌گویند روزی دختری بوده‌ست/ که مرگش نیز (چون مرگ **تاراس بولبا** / نه چون مرگ من و تو) مرگ پاک دیگری بوده‌ست. (زمستان: ۱۴۹)

- تاراس بولبا: شخصیت اصلی داستانی است با همین نام از نیکلای گوگول نویسنده روسی که در این داستان فراق‌های روسی به رهبری بولبا به جنگ اصیل‌زادگان لهستانی می‌روند و سرانجام بولبا به دست آن‌ها دستگیر و سوزانده می‌شود. (محمدی، ذیل تاراس بولبا، ۱۳۷۴)

کامشب/ در خیمهٔ مجنون دلتنگ کدامین دشت/ بر توسنی دیگر/ برای مرگ شیرین **گوارایی** / زین و براق و برگ می‌بندد. (آیینهای برای صداها: ۲۳۲)
- گوارا: ارنستو چه‌گوارا انقلابی معروف آرژانتینی که به مبارزان بولیوی ملحق شد و در میدان جنگ در بولیوی کشته شد. (محمدی، ذیل گوارا، ۱۳۷۴)

نه فریدونم من / نه **ولادیمیر** که / گلوله‌ای نهاد نقطه‌وار / به پایان جمله‌ای که مقطع تاریخش بود. (هوای تازه، ۳۰۳)
- **ولادیمیر**: شاعر و نویسندهٔ بزرگ روسی است که در سال ۱۹۳۰ به علتی نامعلوم به ضرب گلوله خود را کشت. (محمدی، ذیل ولادیمیر، ۱۳۷۴)

منابع

۱. اخوان ثالث، مهدی؛ در **حیاط کوچک پاییز** در زندان، انتشارات زمستان، چاپ یازدهم، تهران، ۱۳۷۹.
۲. -----؛ **زمستان**، مروارید، چاپ پانزدهم، ۱۳۷۶.
۳. -----، **زندگی می‌گوید اما باید زیست**، انتشارات زمستان، چاپ نهم، ۱۳۷۹.
۴. پورنامداریان، تقی؛ **سفر در مه**، زمستان، چاپ اول، ۱۳۷۴.
۵. حسینی، صالح؛ **نیلوفر خاموش**، نیلوفر، چاپ چهارم، ۱۳۷۵.
۶. سپهری، سهراب، **هشت کتاب**، طهوری، چاپ بیست‌وهشتم، ۱۳۸۰.
۷. شاملو، احمد؛ **مجموعه آثار**، نیاز یعقوبشاهی (به کوشش)، نگاه، چاپ اول، ۱۳۸۰.
۸. -----؛ **هوای تازه**، نگاه - زمانه، چاپ هشتم، ۱۳۷۲.
۹. شفيعی کدکنی؛ **محمدرضا، آیینهای برای صداها**، سخن، چاپ اول، ۱۳۷۶.
۱۰. -----؛ **بوی جوی مولیان**، توس، چاپ دوم، ۱۳۵۷.
۱۱. -----؛ **هزارهٔ دوم اهوی کوهی**، سخن، چاپ اول، ۱۳۷۶.
۱۲. شمیسا، سیروس؛ **فرهنگ تلمیحات**، فردوس، چاپ چهارم، ۱۳۷۳.
۱۳. -----؛ **نگاهی تازه به بدیع**، فردوس، چاپ ششم، ۱۳۷۳.
۱۴. فرخزاد، فروغ؛ **مجموعه اشعار**، گل مریم، چاپ اول، ۱۳۷۸.
۱۵. محمدی، محمدحسین؛ **فرهنگ تلمیحات شعر معاصر**، میترا، چاپ اول، ۱۳۷۴.
۱۶. نیماوشیخ، **مجموعه کامل اشعار**، سیروس طاهباز (به کوشش)، نگاه، چاپ چهارم، ۱۳۷۵.